

HRAUNAVIRKJUN Í FLJÓTSDAL

Lausleg forathugun

Haukur Tómasson

HT-91/01

Maí 1991

ORKUSTOFNUN
VATNSORKUDEILD

Verknr. 767

HRAUNAVIRKJUN Í FLJÓTSDAL

Lausleg forathugun

Haukur Tómasson

HT-91/01

Maí 1991

1. INNGANGUR

Fljótsdalsvirkjun eins og hún hefur lengst af verið hugsuð nýtir afrennsli Jökulsár í Fljótsdal við Eyjabakka, litla veitu af Hraunum og veitur af Fljótsdalsheiði. Það þótti ekki borga sig að sækja meiri veitur af Hraunum, sem landslag býður þó víða upp á. Þetta átti sérstaklega við um virkjun á Fljótsdalsheiði, en virkjun um Múla hefði sýnd nokkuð betri útkomu varðandi veitur af Hraunum. Þar sem Múlavalkostinum var hafnað vegna sjónarmiða um rekstraröryggi voru frekari Hraunaveitir í raun úr sögunni og þetta vatnsafl ekki áhugavert í nálægri framtíð.

Á síðastliðnum árum varð snögg breyting á mati á kostnaði jarðganga á móti skurðum. Við það var tilhögun Fljótsdalsvirkjunar breytt og vatnsvegurinn settur í jarðgöng alla leið og sleppt lægri veitunum á Fljótsdalsheiði. Að öðru leyti er virkjunin nánast óbreytt hvað varðar legu mannvirkja.

Orkustofnun mælti með því á 31. og 32. fundi samstarfsnefndar OS og LV í júní 1989 að virkjanatilhögun yrði öll skoðuð upp á nýtt í ljósi nýrrar tækni og reiknaði út í virkjanalíkani sínu að virkja mætti allt að helmingi stærri virkjun á Múla með ýtrstu veitum á svipuðu einingarverði og jafnvel lægra en Fljótsdalsvirkjun. Þetta hefur verið staðfest við endurskoðun VST á þessum reikningum.

Sérstaklega var fjallað um þetta á 39. og 40. fundi í maí 1990 í ljósi endurskoðunar VST á reikningunum, og þar taldi Landsvirkjun að ekki væri hægt að breyta virkjunartilhögun vegna þess að ekki ynnist til þess tími, ef virkjunin ætti að taka til starfa á 5. ári frá 1990. Með þessa niðurstöðu í huga hefur það verið skoðað, hvernig nýta megi vatnsorku Hraunanna á sem hagkvæmaston hátt, og hvort sú vatnsorka sé á samkeppnisfæru verði eða heppileg til nýtingar vegna annarra þáttta.

Í þessu sambandi voru skoðaðar mjög lauslega ýmsar leiðir, svo sem:

- Hraunaveita og samsíða virkjun á Fljótsdalsheiði,
- Múlavirkjun fyrir Hraunavatnið eingöngu.
- Og loks Hraunavirkjun, sem hér er kynnt, en hún virðist vera hagstæðust þeirra virkjana, sem Fljótsdalsvirkjun útilokar ekki.

Meginhugmynd Hraunavirkjunar eru virkjunargöng, þar sem vatn getur runnið í báðar áttir, annarsvegar til virkjunar og hins vegar til miðlunar. Þetta er gert með því að virkjunargöngin liggja í stóran boga til austurs á svipuðum stað og Hraunaveitan og safnar á þeirri leið vatni veitunnar inn í virkjunargöngin. Virkjunin verður neðanjarðar austan Suðurdals og frárennsli kemur út í Suðurdal. Með þessu móti næst hámarks Hraunaveita og með því að hafa stjórnlokur miðlunarinnar við Fellsá má veita inn í miðlun á Eyjabókkum öllu afrennsli Hraunanna austur að Sultarranaá, samtímis því að virkjunin nýtir ómiðlað afrennsli austasta hluta Hraunanna. Með þessu móti á að nást góð nýting rennslis og í flestum flóðum á að ráðast við rennslid án verulegra tapa á yfirföllum. Virkjunin væri næstum jafnstór Fljótsdalsvirkjun, með aðeins minna rennslu en á móti aðeins meira nýtanlegt fall (sjá meðfylgjandi kort af virkjunarsvæðinu).

2. RENNSLI TIL HRAUNAVIRKJUNAR

Upplýsingar um rennslu Hraunaveitu byggjast fyrst og fremst á mælingum Kelduár og Fellsár niður í byggð. Til er stutt rennslisröð í ánum þar og einhverjar samanburðarmælingar uppi á hálendinu. Þær tölur, sem hér eru notaðar eru fengnar hjá Árna Snorrasyni á

Vatnamælingum. Meðalrennsli ánnna niður við mæla hefur verið áætlað og eru þær tölur notaðar í þessu sambandi að frádregnu afrennsli milli veitustaðar og mælis. Rennsli ánnna, sem falla suður af er áætlað út frá mælingum í Geithellnaá og Fossá í Berufirði ásamt skammtíma mælingum í Hamarsá.

Nú eru í gangi endurbætur á þessu mælingakerfi og væntanlegar nýjar rennslisraðir innan skamms. Rennsli ánnna, sem renna suður frá Hraunum er mikil verr þekkt. Mælingar eru að vísu til í Geithellnaá og Fossá Berufirði, en það er vandkvæðum bundið að nýta þær til að áætla rennsli á veitustöðum vegna þess að það vatn sem er veitt er svo lítt hluti af því sem er mælt, auk þess sem sumar þessara mælinga standast ekki ýtrastu kröfur. Þær eru nú í endurskoðun og er verið að koma upp nýjum mælum, sem munu stórlægla bæta þessar niðurstöður á næstu árum.

Vatnasvið Hraunaveitu er í töflu þeirri sem hér kemur á eftir, Töflu 1.

TAFLA 1
Afrennsli Hraunaveitu

	Vatnasvið km ²	afrennsli l/s/km ²	rennsli m ³ /s	ársrennsli Gl/á
Kelduá	61	70	4.2	132
Grjótá	40	70	2.8	88
Innri Sauðá	19	70	1.3	41
Ytri Sauðá	64	78	5.0	157
Fellsá	15	70	1.0	32
Sultarranaá	41	90	3.7	117
Strútsá	20	50	1.0	32
Gilsá-Sturluá	17	50	0.9	28
Samtals í vatnsveg virkjunar	277	71.5	19.9	627
Hornbrynjuslakki	16	50	0.8	25
Leirudalur	29	80	2.3	72
Hamarsá	33	110	3.7	117
Geithellnaá	29	130	3.8	120
Vatnadæld	18	105	1.9	60
Samtals veitur að sunnan og austan	125	100	12.5	394
Alls úr Hraunaveitum	402	80.6	32.4	1021

Fljótsdalsvirkjun eru ætlaðir $6 \text{ m}^3/\text{s}$ af rennsli af Hraunum með Sauðárveitu. Verður þá eftir $26.4 \text{ m}^3/\text{s}$ fyrir Hraunavirkjun eigi að ná sama virkjaða rennsli til Fljótsdalsvirkjunar og áður var ætlað. Sauðárveita er óþörf í heildarvirkjun svæðisins, þ.e. ef Hraunavirkjun á að verða framhald Fljótsdalsvirkjunar. Eðlilegt er því að byggja Kelduárveitu, sem þá yrði um leið fyrsti hluti Hraunavirkjunar, í stað Sauðárveitu. Með ódýrri veitu úr Grjótá auk Vatnadældarveitu má fá sama vatn til Fljótsdalsvirkjunar og með hinni upphaflegu Sauðárveitu á sama eða jafnvel lægra verði. Hafa verður í huga að samkvæmt þessum hugmyndum er hér í raun um áfangaskiptingu að ræða í einni virkjun með 2 stöðvarhúsum.

Áfangarnir nýta rennslið sameiginlega en á eftirfarandi hátt skiptist rennslið á áfanga:

Fljótsdalsvirkjun	$31.3 \text{ m}^3/\text{s}$
Hraunavirkjun	$26.4 \text{ m}^3/\text{s}$

Til þess að meta flutningsþörf veitna þarf að gera sér grein fyrir hegðun á Anna í flóðum. Til þess eru langæislínur bestar. Þær eru til fyrir Kelduá, Fellsá og Geithellnaá. Auk þess er Laugará höfð til samanburðar. Á töflu 2 er sýnt afrennsli í l/s/km^2 við Q_1 til Q_4 , sem merkir að rennslið er meira en þetta 1% til 4% af tímanum.

TAFLA 2
Afrennsli í flóðum í l/s/km^2

	Q_1	Q_2	Q_3	Q_4
Kelduá	432	374	310	291
Fellsá	316	267	257	240
Geithellnaá	510	421	364	342
Laugará	325	232	176	150

Samkvæmt þessu er hönnun á veitum miðaðar við 350-400 l/s/km^2 afrennsli. Með því næst lengst af nær allt rennslið. Það sem tapast eru 10-15 prósent í óhagkvæmustu rennslisskilyrðum. Á vetrum fer rennslið niður í 1-2 l/s/km^2 og kemur þá nánast allt rennsli úr miðlunum.

3. HELSTU EINKENNISTÖLUR

Eyjabakkamiðlun	rúmmál vegna Fljótsdalsvirkjunar	500 Gl
"	hæsta vatnsborð "	664.5 m y.s.
"	lægsta vatnsborð "	648.0 m y.s.
"	rúmmál vegna Hraunavirkjunar	730 Gl
"	hæsta vatnsborð "	669 m y.s.
Aðrar miðlanir	vegna Hraunavirkjunar	140 Gl
Samtals miðlanir	" "	370 Gl
Rennsli	Fljótsdalsvirkjun	Hraunavirkjun
Meðalrennsli	31.3	26.4
Virkjað rennsli	42.0	36.0
Verg Fallhæð max.	623.5	612
" " min.	607.0	610
Hönnunarfallhæð	575.9	588
Rekstrarfallhæð	581.3	604
Túrbínuhæð	41 m y. s.	41 m y. s.
Afl	210 MW	185 MW
Rennslisorka	1380 GWh/a	1210 GWh/a
Orkugeta	1320 GWh/a	1100 GWh/a

4. ORKUGETA OG MIÐLUN

Í töflunni hér á undan er orkugetan reiknuð samkvæmt formúlum Lofts Þorsteinssonar hjá VST um samband miðlunarhlutfalls og rennslisorku við orkugetu. Þessi orkugeta er lægri fyrir Fljótsdalsvirkjun en fæst út með aðgerðarrannsóknum, þegar reiknað er með að virkjúnin komi á eftir Blöndu, Búrfelli II og Kvíslaveitum. Hraunavirkjun hefur lægri orkugetu ef reiknað er með henni næst á eftir Fljótsdalsvirkjun og 500 Gl miðlun fyrir hana og heildarmiðlun upp á 870 Gl. Það fer annars vegar mjög eftir því hversu stór miðlun Fljótsdalsvirkjunar verður og hins vegar eftir virkjanaröð, hversu mikil orkugeta Hraunavirkjunar telst vera.

Á mynd 1 er sýnt samband miðlunar og kostnaðar, sem er fengin með því að deila orkugetuaukningu á hvern Gl miðlunar upp í miðlunartöluna. Þessi stærð er algjörlega eðlisfræðileg og óháð verðlagi. Henni má þó breyta í kostnað í krónum, en það er þó ekki alveg línulegt samband þar á milli, en er þó góð nálgun. Það eru örugglega mjög ódýrar miðlanir, þar sem þessi kostnaðartala er undir 10. Fyrir Fljótsdalsvirkjun og 500 Gl miðlun er þessi kostnaðarviðmiðun um 12. Fyrir Hraunavirkjun og þá miðlun, sem valin er 870 Gl heildar miðlun fyrir báðar virkjanir, er þessi tala 14. Það er réttlætanlegt að fara nokkru hærra í þessum kostnaði fyrir Hraunavirkjun, vegna þess að vatnsvegir, veitur og vélastærð ákvarðast af flutningsgetu í flóðum fremur en miðlunum. Jaðarkostnaður þessara mannvirkja verður því mjög lágor. Miðlanir verða því 500 Gl fyrir Fljótsdalsvirkjun, öll á Eyjabökkum eins og áður er frá sagt, en 870 Gl fyrir virkjanirnar báðar. Af því eru 730 á Eyjabökkum 50 Gl í Kelduármiðlun, og 90 Gl samtals á veituleiðum Hraunavirkjunar.

5. LÝSING MANNVIRKJA

Hraunavirkjun er sýnd á meðfylgjandi korti. Vegna hennar er Eyjabakkastífla hækkuð um 4.5 m í 673 m y. s. . Úr miðluninni er skurður til Folavatns. Hann flytur flóðvatn við háa vatnstöðu til miðlunarinnar en miðlað vatn niður að vatnshæð 660 m y. s. til Hraunavirkjunar. Kelduárstífla verður með sömu krónuhuhæð og Eyjabakkastífla Botnrás og yfirfall eru byggð í stífluna.

Göng frá Kelduá til Sultarranaá verða 13.2 km að lengd. Áætlað er að þessi göng verði boruð með jarðgangaborvél að mestu. Göngin verða 3.9 m í þvermál, nema milli Kelduár og Grjótár þar sem þau verða sprengd og 4.8 m í þvermál. Stjórnloka verður í þeim við Fellsá. Með þessari stjórnloku verður hægt að láta allt vatn austur að Fellsá renna inn í miðlun í vorflóðum. Þrýstingshæðin í austurhluta ganganna getur farið yfir 680 m y. s. og knýr sá þrýstingur vatnið til miðlunarinnar.

Öllu vatni, sem rennur þvert á göngin er veitt ofan í þau með 10 lóðréttum strokkum eða borholum og strompi eða hringлага yfirfalli á holutoppi. Auk þess er smá yfirfall í öllum tilfellum og stundum jarðstífla. Þessi mannvirkji eru mjög lítil nema við Grjótá og Ytri-Sauðá.

Miðlunarstífla verður byggð í Sauðárvatni upp í 801 m y. s. Þessi miðlun verður um 25 Gl með niðurdrætti í vatninu og mun auðvelda að ráða við vorflóðin auk þess að nýtast sem miðlun á vetrum. Botnrás með stýranlegri loku verður í stíflunni.

Stjórnlokur og önnur stjórnmannvirki rennslis eru í lóðréttum göngum þar sem yfirborð bergs er í hæfilegri hæð til þess, en það er í eða rétt yfir hámarks þrýstihæð í göngunum. Þvermál þessara ganga ákvarðast af flutningsþörf inn í miðlun. Flutningsþörf til baka er mest fyrst á haustin þegar miðlunarhlutin er fullt. Hún minnkar svo eftir því sem lækkar í lóni og er mjög lítil neðan við 660 m hæð í lóni. Síðari hluta vetrar fær virkjunin miðlað vatn úr smámiðlununum auk þess sem Fljótsdalsvirkjun tekur stærri hluta álagsins. Á sumrin er þessu öfugt farið.

Hraunavirkjun verður með aðal álagið, rétt við ástimplað afl, en Fljótsdalsvirkjun með lítið álag. Þessi rekstrarháttur gerir að vatnsborðssveifla verður lítil við Sultarranaá. Þar verður byggð stífla með botnrás og yfirlalli. Vatnsborð í lóninu verður frá 656 - 654 m y. s. Skurðir eru beggja vegna að og frá gangamunnum sitt hvoru megin lónsins. Samanlögð lengd þeirra er 1.8 km.

Frá Sultarranaá verða 3.1 km löng sprengd göng til Strútsár. Þvermál þeirra verður 4.8 m. Við Strútsá er 1.6 km langur skurður með yfirlalli. Meðal vatnshæð í skurðinum verður 653 m y. s.

Aðrennslisgöng eru 9.5 km að lengd og 4.6 m að þvermáli. Auk þess eru aðkeyrslugög, sem ganga inn í neðri enda þeirra um 0.55 km að lengd og önnur 0.6 km löng aðkeyrslugög 4 km ofar sem munu virka sem þrýstijöfnun í rekstri virkjunar. Göngin verða boruð með jarðgangaborvél sem byrjar í neðri enda aðkomuganga og borar upp í Strútsárskurð. Inn í aðrennslisgöngin koma 11 niðurföll, sem taka við vatni frá Sturluá og Gilsá á kaflanum frá Strútsá að efri aðkeyrslugögum. Við þau verður einhverskonar inntak með sandgildru.

Lóðrétt þrýstgöng verða frá 441 m y. s. niður í 41 m y. s., eða 400 m að lengd. Innra þvermál þeirra verður 3.7 m. Stöðvarhús er neðanjarðar og liggja að því aðkeyrslugög 0.95 km löng, sem byrja í 85 m hæð í Suðurdal og enda í 47 m hæð í stöðvarhúsi. Hallinn er því lítill. Frárennslisgöng verða 1.45 km að lengd og koma út í Suðurdal þar sem botn dalsins er í um 50 m hæð. Þetta verða venjuleg sprengd göng 5.3 m í þvermál. Frárennslisskurður verður 3.7 km að lengd og 17 m djúpur við gangamunna. Hann verður að mestu grafinn í möl.

Veitur til Hraunavirkjunar eru 4, taldar frá suðri:

Vatnadældarveita tekur vatn af vatnasviði Jökulsár í Lóni og skilar til Kelduár.

Geithellnaveita tekur vatn úr Geithellnaá og skilar til Sauðárvatns.

Hamarsárveita tekur vatn úr Hamarsá og skilar til Sultarranaár.

Leirudalsveita tekur vatn úr Grímsá og skilar í Strútsá.

Vatnadældarveitan er með stíflu fyrir neðsta vatnið í Vatnadæld og lyftir því upp í 808 m vatnsborðshæð. Skurðir er grafnir í gegn um höftin milli Vatnadældarvatnanna og sitt hvoru megin við Kelduárvatn. Viðbótarveita á vatni, sem rennur nú beint í Jökulsá í Lóni, er fengin með smástíflu og skurði. Afrennsli Kollumúlaheiðar er með smástíflum og skurðum veitt til Vatnadældar.

Geithellnaveita skiptist í 3 megin mannvirki, þ. e. veita úr suðurhlíðum Þrándarjökuls og Jökulhæðar, stíflu í Geithellnaá og jarðgöng þaðan til Sauðárvatns. Veitumannvirkin í suðurhlíðum eru 1.8 km leiðigarðar og skurðir og tvenn jarðgöng, 2.1 km samtals. Stíflan í Geithellnaá er við útrennsli vatns í hæðinni 812 m y. s. Stíflað er upp í 819 m hæð og fæst þar 4 Gl miðlun. Úr vesturenda vatnsins eru rúmlega 5.45 km löng göng með lágmarks þversniði um 3.2 m til Sauðárvatns og smá skurðir við báða enda ganganna.

Hamarsárveitan skiptist í vesturhlíðar Þrándarjökuls með norðurhlíð Jökulhæðar, og í botn dalsins í um 800 m hæð. Veiturnar að sunnan eru 2 skurðir í 850 og 820 m hæð. Þetta vatn lendir í Hamarsárvatni, þar sem er miðlað verður 17 Gl með vatnsborðssveiflu 804 - 818 m y. s. Við vatnið er stjórnloka og yfirlalli. Frá vatninu er skurður til árinnar í 790 m hæð. Hún er þar stífluð með botnrás og yfirlalli. Úr því lóni er veitt yfir vatnaskil að mestu með skurði en 0.2 km göng á vatnaskilum við Sultarranaá. Þessi göng verða með lágmarks þversnið.

Leirudalur verður aðalmiðlun á Hraunaveitusvæðinu. Veitan fær vatn úr Hornbrynu og Hornbrynjuslakka auk afrennslis Leirudals. Í Hornbrynjuslakka er nokkuð löng stífla og þaðan skurðir og smástíflur til Leirudals. Í honum er nokkuð stór stífla og 40 Gl miðlun með vatnsborðssveiflu frá 682 - 704 m y. s. Ekki er botnrás í stíflunni því að hægt verður að tæma lónið í gegnum veitugöng á byggingartíma stíflunnar. Úr suðri er Geitdalsá veitt inn í lónið með stuttum skurði. Veitugöng verða 3.2 m í þvermál 3.8 km löng og ligga til Strútsár. Í þeim verða stjórnlokur á rennsli.

6. KOSTNAÐARAÆTLANIR

Kostnaðaráætlanir þessar eru gerðar með kostnaðarjöfnum virkjanalíkans Orkustofnunar. Verðlag þeirra er des. 89 og er það 1.5 % lægra en des. verðlag 1990. Jöfnur um kostnað á niðurföllum eru ekki í líkaninu og voru þær gerðar út frá einingarverðum á borunum og steypu í ýmsum skýrslum. Ekki er á þessu stigi vitað hvort jarðfræðilegar aðstæður séu sambærilegar fyrir Hrauna- og Fljótsdalsvirkjun en í þessu sambandi er gert ráð fyrir því. Allar kostnaðartölur í eftirfarandi töflum eru í miljónum kr.

Samanburður á Kelduárveitu og Sauðárveitu til Fljótsdalsvirkjunar.

Eins og áður hefur komið fram er í Fjótsdalsvirkjun gert ráð fyrir $6 \text{ m}^3/\text{s}$ rennsli af Hraunum í gegnum Sauðárveitu. En Sauðárveita er ekki nauðsynleg vegna Hraunavirkjunar og yrðu þau mannvirki því óþörf þegar Hraunavirkjun verður byggð. Það þarf því að athuga hvort ekki sé hægt að ná í sambærilegt vatnsmagn á annan hátt með mannvirkjum, sem að mestu væru hluti Hraunavirkjunar. Þetta er hægt með því að stífla Kelduá á stíflustæði Hraunavirkjunar og veita þangað vatni úr Grjótá og fyrsta hluta Vatnadældarveitu.

Rennsli	(Kl/s)
Kelduá	4.2
Grjótá	1.1
Innstavatn	0.5
Samtals	5.8

Eins og á þessu sést er rennslið nokkurn vegin það sama og í Sauðárveitu. Hægt er að byggja stærri hluta Vatnadældarveitu og jafnvel hana alla ef vill. Kostnaður við þessar veitur er eftirfarandi í miljónum kr:

Stífla Kelduá í 668.5 m hæð	286
Botnrás og yfirfall	112
Skurður úr Folavatni til Eyjabakka	110
Grjótárveita	24
Innstavatn	15
Samtals	547
Sauðárveita	646

Eins og þessi samanburður ber með sér er ódýrara að byggja Kelduárveitu með þessum viðbótum en Sauðárveitu. Er því reiknað með því hér á eftir.

AÐALVIRKJUNARLEIÐIN

Eyjabakka og Kelduármannvirki	724
Vatnsvegur	4222
Stöðvarmannvirki	3104

Samtals:	8050
----------	------

VEITUR:

Sauðármiðlun	210
Leirudalsveita og miðlun	1022
Hamarsárveita	490
Geithellnaveita	789
Vatnadæld	248

Samtals:	2759
----------	------

ANNAÐ

Vegagerð	742
Stöðvarbyggð	96

Samtals:	838
----------	-----

VERKKOSTNAÐURk SAMTALS: 11650

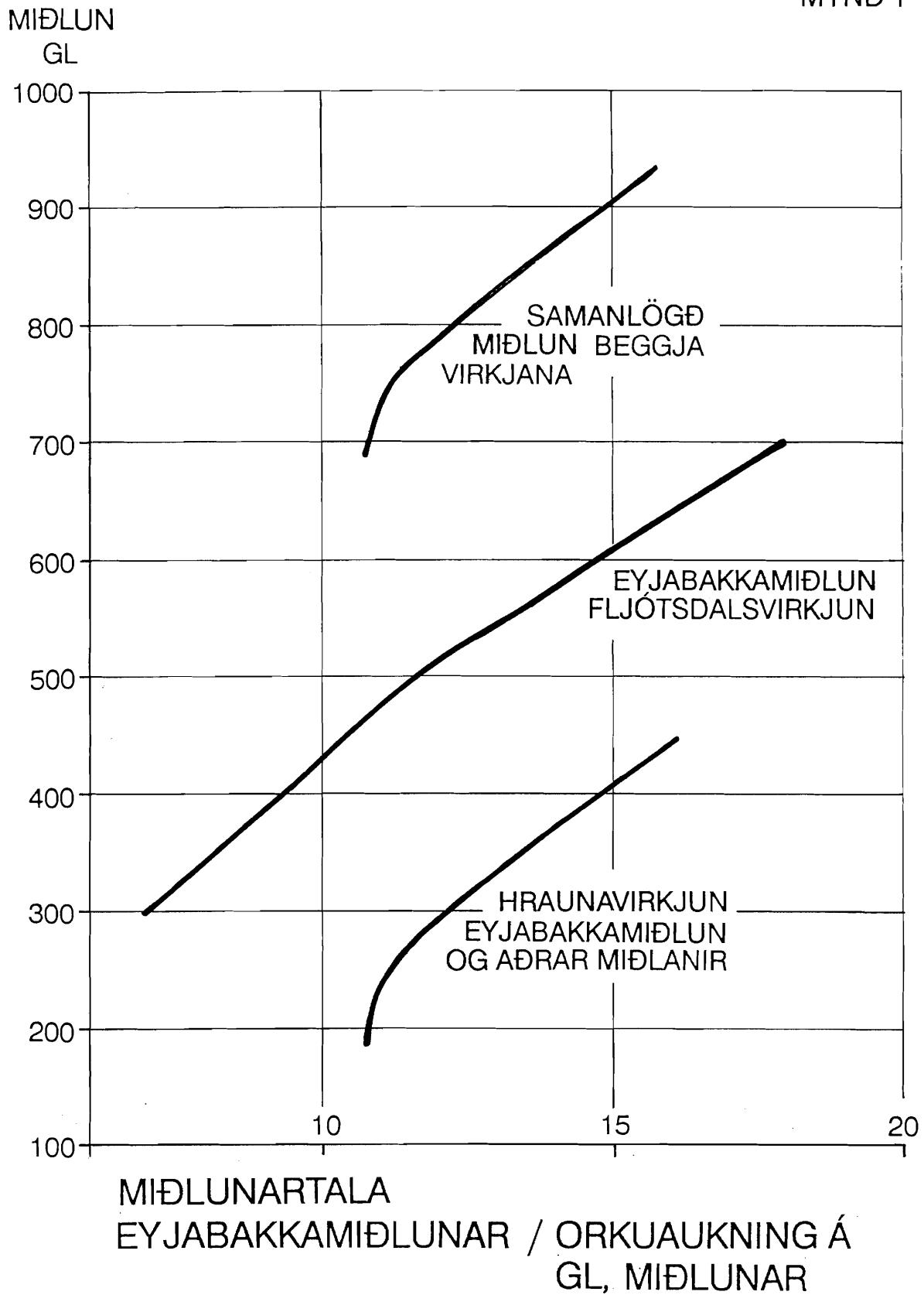
Álag 64,4 %	7500
-------------	------

HEILDARKOSTNAÐUR:	19100
-------------------	-------

Öll aðal mannvirki Fljótsdalsvirkjunar reiknuð á sama hátt, eða uppreiknuð með vísitölu, kosta 12900 Mkr í beinan kostnað og 20600 með álagi. Verðmunur er því tæp 8 % en munur á orkuvinnslu um 20 %. Samkvæmt þessu yrði orka Hraunavirkjunar líklega *um 11 % dýrari* en orka Fljótsdalsvirkjunar. Í virkjunarlíkani Orkustofnunar er álagið 64,4%, en í Fljótsdalsvirkjun er reiknað með 59,6% álagi. Þessi munur er réttlætanlegur vegna minni þekkingar á Hraunavirkjun, en þó er enganvegin víst að þar sé um að ræða mun sem haldist við frekari hönnun.

Veitur til Hraunavirkjunar er hægt að auka mjög verulega með því að veita Geithellnaá og Hamarsá neðar en hér er reiknað og auk þess veita úr Höfsá og Víðidalsá. Þetta gæti verið allt að 50% viðbót í rennsli. En ekki hefur gefist tími til að reikna þá tilhögun enn.

MYND 1

Mynd 1: Hlutfallslegur kostnaður við miðlun vegna Hraunavirkjunar og Fljótsdalsvirkjunar.

HRAUNAVIRKJUN

SKÝRINGAR:

- Stöðvarhús
- ↗ Stífla
- Jarögöng
- Skurður
- Aðrar veitur

